

ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Գ Բ Ե 8)

Միաբան Ս. Էջմիածնի Յուսիկ եպիսկոպոս. Վաղարշապատ

1906. 156 էջ:

Այս գրքոյկը նախ մաս մաս տպուել է «Արարատ»-ի մէջ, իւր ժամանակին անհասկանալի էր մեզ համար, թէ ինչու է գրուել և ինչո՞ւ է տպուում յօդուածների այդ երկար շարքը, և այժմ, երբ արտատպած գրքոյկն է մեր առաջ, նոյն զգացումն ունինք:

Ո՞ւր համար է գրուած այն և ի՞նչ նպատակով, մենք չենք կարող ասել, և դժուարանում ենք հաւատալ, թէ Յուսիկ եպիսկոպոսը կարող կլինի պատասխանել այդ հարցին: Լուրջ ուսումնասիրութիւն չէ, որ ասենք պատմական մութ խնդիրներ պարզելու համար է. հեղինակն էլ վանականութեան կողմնակից չի երևում, որ մտածենք թէ իւր գաղափարը բարոյելու ու պաշտպանելու համար է: Ընդարձակ պարբերութիւններ այն տպաւորութիւնն են անում, կարծես թէ «Յայտնաւորք» եւ կարգում. մի մասը թարգմանութիւն է Զ. Բոքերտսոնի չափազանց հնացած եկեղեցական պատմութեան ռուսերէն թարգմանութիւնից, իսկ մնացածը իրեն Յուսիկ եպիսկոպոսի սեպհականութիւնն է:

Գրքոյկն սկսում է եզրայով, որ առաջին անապատականն է եղել Բ.-ը Յովհաննէս Մկրտիչն է, որի մասին հեղինակը հետեւեալն է ասում: «Յովհաննէս Մկրտիչը յղացաւ և ծնունց, որպէս Նազովրեցի՝ ուխտաւոր, հրեշտակի աւետիքով» «Հին ուխտի մէջ նրանք, որոնց յղութիւնը հրեշտակի աւետիքով էր լինում, ... Նազովրեցի էին կոչուում»: Ապա երկար ու բարակ խօսում է Ռաբարիմեանց, Պօղոս Թեբայիդացու և Անտոնի ու Պախովէոսի մասին, Յուսիկ եպիսկոպոսին ի հարկէ չէր կարող ծանօթ լինել նորագոյն գիտութեան եզրակացութիւնը Պաւլոսի վարքի մասին,

Թէ այն մի բոման է միայն, որի պատմական կորիզի մասին խօսելն անգամ աւելորդ է:

Շարունակութեան մէջ խօսուած է Եւստաթէոս Սեբաստացու մասին, որը յայտնի չէ թէ ինչու հայ է տնտեսանած մի քանի անգամ: Գանգրայի ժողովն եղել է ըստ նորագոյն քննութեանց ոչ 358-ին և ոչ էլ 361—362-ին, այլ 340-ին, կամ գուցէ աւելի ճիշտ՝ 343-ին:

Յուսիկ եպիսկոպոսը յունարէն չգիտէ, այդ յանցանք չէ ամենեին. բայց խիստ զուարճալի է, որ նա Բոքերտոսնի մէջ կարդացած լինելով խոտաճարակների յունարէն βουκοι անուան ուստիէն տառադարձութիւնը (BOCKH), անմիջապէս եզրակացրել է, որ այս BOCKH-ները և Հայոց Ոսկեանը նայնն են, և այդ գիւտը նրան այնքան դուր է եկել, որ չի կշտանում շարունակ, անթիւ անգամ, կրկնելու:

Էջ 52—53. Բարսեղ Կեսարացին մեռել է 379 թուի Յունուարի 1-ին, իսկ Գրիգոր Աստուածաբանը Կոստանդնուպօլիս է գնացել 379-ի դարնանը. ուրեմն Բարսեղը չէր կարող Գրիգորին Պօլիս ուղարկել: Այնուհետև Յուսիկ եպիսկոպոսը երկար զբաղւում է հոգևորականների ամուրիութեան խնդրով. դրանով էլ վերջացնում է գրքոյկի առաջին մասը:

58 էջի վրայ թոյլ է տուել իրեն Յուսիկ եպիսկոպոսը մի այնպիսի կոպիտ սխալ, որ ներքի չի կարող լինել ամենեին մի մարդու համար, որ յաւակնութիւն ունի Հայոց եկեղեցու պատմագէտ համարուելու: Մենք կարդում ենք, և աչքերիս չենք հաւատում. «Ներսէս Բ. կաթողիկոսի զահերէցութեամբ 527 թուին Դունի Բ. ժողովն ... Յուսիկ եպիսկոպոսը գրել է այս 1905 կամ 1906 թուին, և վկայութեան է կանչում իւր եկեղեցական պատմութիւնը (նոյն էջ), այն ինչ 7—8 տարի առաջ արդէն պարզուած է, որ Ներսէս Բ.-ը չէր կարող 527-ին կաթողիկոս եղած լինել, շատ անգամներ գրուած է նրա թուականը Հանդէս Ամսօրեայում և վերջապէս Մայր Աթոռի Արարատում: 2րդ կարգացել սրբազանը գոնէ 1899 թուի Արա-

րատի գեկտեմբեր համարում լսյս տեսած կաթուղիկոսաց ցանկը և հայրապետների տարեթուերը, որոնք լուրջ ուսումնասիրութեան հետքն են կրում իրենց վրայ: Վերցնէր գոնէ Կ. Պօլսի արգալին Ս. Փրկչեան հիւանդանոցի ընդարձակ օրացոյցի որ տարուայ հաստիւր կկամենար, 1900-ից սկսած, և կաթսնէր, որ ներսէս Բ. ք 548 - 557-ն է հայրապետութիւն արել: Միայն էջմիածնում 1902-ին տպուած ժամագիրքն է, որ Յուսիկ եպիսկոպոսի նման շարունակում է հին սխալը, հետեւելով այն սկզբունքին, թէ միանգամ ընդունուած ու դարեւրով սրբապօրծուած սխալը չի կարելի ուղղել:

Յուսիկ սրբազանի դիքոյկի Բ. մասը (70 երեսից սկսած) զբաղւում է գլխաւորապէս Ոսկեանց և Սուրբառեանց խնդրով: Դժուար է մի առ մի թուել այն բոլոր անհեթեթութիւններն, որ կան այստեղ. դրա համար հարկաւոր կլինէր ամբողջ տասնեակ էջեր արտագրել: Ամեն բան խառնուած է իրար՝ խոտաճարակ — ВОСКН — ոսկի — օրում տեղեացն ոսկիք կոչեն — Լուսաւորչի Սերաստիայից բերած կրօնաւորները — Անտօն և Կրօնիգէս, և այդ խառնաշփոթից յետոյ՝ «հաւանական է, որ (Լուսաւորչի օրով) Միջագետքից եկած խոտաճարակ կրօնաւորները հեռները բերին իրանց, որդէն յայտնի, ոսկի կոչումն» !?»

Էջ 77. «Խրիւսի — ոսկի դեսպանութիւնից խոտաճարակ դարձած ու Ս. Թագէտոս առաքելի ձեռքով մկրտուած՝ քննելի է. խոտաճարակ Ոսկեան Դ. դարում Ս. Լուսաւորչի օրով Հայաստան եկած միջագետքից՝ պատմական իրողութիւն է, համաձայն պատմական անցեալին թէ քնդհանուր քրիստոնէական եկեղեցու պատմութեամբ եւ թէ մեր ազգային» ?!!¹: Այսպիսի նախադասութիւն գրել կարող է միայն նա, ով շատ ոգորմելի հասկացողութիւն ունի պատմութեան և պատմական քննութեան մասին: Բայց շարունակութեան մէջ այսպիսի «պատմական իրողութիւններ» այնպիսի չափեր են ընդունում, որ մարդ տկամայ հարցնում է իրան՝ երբ պիտի վերջանայ այս առասպելաբա-

1) Բոլոր ընդգծումները մերն են:

նութիւնը:

Մի նմաշ էլ (էջ 89—91). Ոսկեանք իրանց անունը առել են Միջագետքի խոտաճարակ ոսկիներէց: Նոյնը կասենք մենք Սուքիասեանց մասին. այդ անունը առել են նրանք Սեբաստիայից եկած յոյն կապագովկացի հոգևորականներից: Ահա թէ ինչպէս. ձկեղեցական աւանդութեան մէջ յիշուած են մի քանի Հիւսիքոսներ կամ Իսիւքոսներ. այդ անունը նոյնն է, ինչ որ Սուքիաս. «Այսքան Սիւքիոսների և Հիւսիքոսների անունները, որ յայտնի են Դ. դարուց սկսած, կարող էին անցնել ուրիշների էլ, այդ անունով կարող էին կոչուել վկայաբանութիւն կազմողներից նախալուսաւորչեան նահատակների մի խումբ, կամ Լուսաւորչի օրով և յետոյ յայտնի կրօնաւորների մի դաս, որի առաջնորդը կարող էր նոյն անունով կապագովկայից եկած լինել»: Եւ այսպիսի անվերջ կարելիութիւնները տաանեակ երևաներ շարունակ:

Շատ զուարճալի է նաև Յուսիկ սրբազանի Սուկաւէտի բացատրութիւնը հակառակ Բարդուղիմէոս եպիսկոպոսի, որինը համեմատաբար աւելի հաւանական է ու խելացի. «Զրաբաշխը ոչ մի առնչութիւն չունի ջրառատ, ջրաշատի հետ», վերջին խօսքն է Սուկաւէտի մասին, որը մի ժամանակ ջրաբաշխ էլ է կոչուել:

Էջ 103. «Այս ճգնաւորներն ու կրօնաւորները Յոյն և Ասորի են կոչուած մեր պատմութիւններում և եկեղեցական աւանդութեան մէջ, բայց կարող էին և հայ լինել, որովհետեւ դրանք Միջագետքից, փոքր Հայքից և Սեբաստիայից էին: Մեր նախնիք դրանց Ասորի, Յոյն են անուանել, ըստիւ, նրանց աւելի խորհրդաւոր և պատկառելի դարձնելու համար: Այս «ըստիւ»-ը ցոյց է տալիս միայն, որ Յուսիկ սրբազանի համար օտարները խորհրդաւոր են և աւելի պատկառելի, քան իւր ազգակիցները, և ուրիշ ոչինչ:

Էջ 104. Յուսիկ սրբազանը նոր տօն մտցնել է առաջարկում մեր տօնացոյցի մէջ—բարի ախորժակ:

Էջ 114. Լուսաւորչի ժամանակ Սեբաստիայի Դրիստո-

նէութիւնը բոլոր մեր ունեցած տեղեկութիւնների համա-
ձայն հելլենական էր, զուր է ճգնում Յուսիկ եպիսկոպոսը
Թովչեանին այդ կէտում ընդդիմախօսել:

Աւելորդ եմ համարում այլ ևս երկարացնելը. խոր-
հուրդ եմ տալիս հետաքրքրուողներին միայն զուարճու-
թեան համար կարդալ Յուսիկ սրբազանի դրած Ղազար
Փարպեցու հիանալի բնութագիրը (էջ 125 - 127) - քմբոստ,
ամբարհաւած, կրակոտ, անհանգիստ, դիւրագրգիռ միշտ
բողբոջ, միայն իրան անմեղ ճանաչող, Այդպիսիները
գործի մարդ չեն. իրենց եռանդը, տաղանդը, եթէ ունեն,
սպառում են միայն ուրիշներին դատաւիտելով, չհաւա-
նելով, անցկացնելով ու սեւացնելով իրանց օրը ուրիշ-
ներին խծբծելով: Այժմ եւ պակաս չեն այդպիսիք եւ
Ղազարը այդպիսիներից մէկն էր: Խեղճ Ղազար Փար-
պեցիւ երէց ու վարդապետ իրարից չջուր 20. դարու
հայ եպիսկոպոսը (էջ 138) մեղադրական է կարդում քեզ:

Վերջապէս Յուսիկ սրբազանը յանձնարարելով վար-
դապետների ու եպիսկոպոսների ամուսնութիւնը, վերջա-
ցնում է իւր գիրքը մի մարդարէութեամբ. «Ժամանակի
հոսանքին նայելով, երևի, ոչ հեռաւոր ապագայում վա-
նականութիւնն ու կրօնաւորութիւնը իրենց կարգ ու կա-
նոններով պատմական անցքերի շարքը կանցնեն և կդա-
դարեն գոյութիւն ունենալուց» (էջ 140): Եւ այս մարդա-
րութիւնն անում է այն հայ եպիսկոպոսը, որ սրանից դեռ
3 տարի միայն առաջ եկեղեցական գրքերը «մօսնջենաւոր»
էր համարում և նոցա մէջ մի տառ փոխելը ազգակոր-
ծան մի յանդգնութիւն. այժմ առանց ազմուկի ինքը
վերջացնում է մի շատ հնադարեան, «Եղիա մարգարէից
սկսուող» եկեղեցական հաստատութիւն: Երևի ժամանակի
հոսանքն է պահանջում այդ:

Յուսեան վարդապետ

